

ელგუჯა ხინთიბიძე

“ვეფხისტყაოსნის” იდეურ-მსოფლმხედველობითი სამყარო

თბილისი, 2009
“ქართველოლოგი”

გვ. 60-64

VII. მსოფლიო ცივილიზაციის პროცესი და ვეფხისტყაოსანი

დიდი მოაზროვნე, და კერძოდ დიდი პოეტი, თითქმის ყოველთვის მრავალპლანიანია. სხვადასხვა კუთხიდან შეიძლება მისი დანახვა, სხვადასხვა პოზიციიდან შეიძლება მისი წაკითხვა. ამდენად, იგი სხვადასხვა ეპოქას ეხმიანება. ამიტომაც, რომ სხვადასხვა ეპოქის ესთეტიკური ხედვა დიდ პოეტთან საკუთარი პოზიციის ანარეკლს პოულობს; სხვადასხვა აზროვნებითი სტილი დიდ მოაზროვნესთან თავისი სისტემის ელემენტებს ეძიებს და ხშირ შემთხვევაში არცთუ უნაყოფოდ.

უფრო მეტიც, ყოველი ეპოქა ყოველ დიდ მოაზროვნეს თავისებურად კითხულობს, ყოველ დიდ პოეტს თავისებურად აღიქვამს. აქედან გამომდინარე, გამართლებულია *ვეფხისტყაოსანში* როგორც რეალისტური ტენდენციების, ასევე მისტიკური ელემენტების ძიება. ეს გარემოება სიტყვის პოლისემიურობით, აზრის მრავალპლანიანობით, პოეტური მეტყველების ფართო დიაპაზონითაც შეიძლება აიხსნას. მაგრამ პოლისემიური სიტყვა ავტორისეულ საწყის პოზიციაში უპირატესად კონკრეტული მნიშვნელობის მატარებელია, ხოლო აზრი გარკვეული ტევადობის შემცველია. როდესაც ნაწარმოების ისტორიულ-ლიტერატურულ და რელიგიურ-ფილოსოფიურ თუ ესთეტიკურ განხილვას ვისახავთ მიზნად, სწორედ ეს ავტორისეული საწყისი პოზიცია არის საძიებელი და დასადგენი. ეს კი შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ ლიტერატურულ-ფილოსოფიური ძეგლის ავტორის დროინდელი ეპოქის მსოფლშეგრძნების გათვალისწინებით, იმ სააზროვნო-ესთეტიკური სტილის პოზიციაზე დადგომით, რომელსაც ეკუთვნოდა პოეტი თუ

მოაზროვნე. ამ კონკრეტულ გარემოებაში ჩამოყალიბებული სიბრძნე, კონკრეტულ ესთეტიკურ სტილზე დაყრდნობით შექმნილი მხატვრული სახე, როცა იგი გენიოსი მოაზროვნის და ხელოვანის შემოქმედების ნაყოფია, მაღლდება კონკრეტულობიდან, გასცდება თავის ეპოქას და შესაძლებელი ხდება მისი გააზრება, ინტერპრეტირება სხვადასხვა სააზროვნო სიბრტყის და სხვადასხვა ესთეტიკური სტილის დონეზე.

რუსთველი გვიანდელი შუასაუკუნეების მოაზროვნეა. *ვეფხისტყაოსანი* ქართული ქრისტიანული აზროვნების პროცესში გამოჩნდა გარკვეულ ეტაპზე, როდესაც ქართულ სინამდვილეში ისახებოდა იმ ტიპის მსოფლშეგრძნება, რამაც შემდგომ განვითარებაში, ევროპული საზოგადოებრივ-ფილოსოფიური აზრის პროცესის მაგალითზე, კაცობრიობა რენესანსის ეპოქამდე მიიყვანა. ამიტომაც მიმაჩნია, რომ რუსთველის მსოფლმხეველობითი სამყაროს, *ვეფხისტყაოსნის* ესთეტიკური მოდელის ავტორისეული პოზიციის დონეზე სწორი დანახვა შესაძლებელია შუასაუკუნეებიდან რენესანსის ეპოქაზე გარდამავალი აზროვნების სიბრტყეზე. ამ კონკრეტულ ეპოქაში, ამ სააზროვნო და ესთეტიკურ სტილზე დაყრდნობით შექმნილმა რუსთველისეულმა პოეტურმა სახემ ზოგადსაკაცობრიო დატვირთვა შეიძინა, ამაღლდა თავის ეპოქაზე, შეეხშიანა სხვადასხვა სააზროვნო და ესთეტიკურ სტილს.

სხვადასხვა ეპოქა სხვადასხვა დატვირთვას ანიჭებს პოეტურ სიტყვას და თითოეული ეპოქისათვის უფრო ფასეულია მასში თავისი სააზროვნო და ესთეტიკური განწყობის ამოკითხვა, ვიდრე თავდაპირველი, ავტორისეული კონკრეტული ჩანაფიქრის კონსტატირება. საქმე ის არის, რომ კაცობრიობის ცივილიზაციის პროცესში ღირებულებათა თანდათანობითი გადაფასება ხდება. ის, რაც გარკვეულ ეპოქაში ახლებური და განვითარებადი ანუ პროგრესული იყო, ცივილიზაციის პროცესის სხვა ეტაპზე კარგავს თავის პროგრესულობას, ზოგჯერ მიმზიდველობასაც. უფრო მეტიც, რომელიმე ეპოქის სააზროვნო-ესთეტიკური განწყობილებისათვის იგი ბანალურად, მოძველებულად და რეგრესულადაც კი შეიძლება იქცეს.

რენესანსული ფენომენი ევროპული ცივილიზაციის გაზაფხული იყო. თანამედროვე ადამიანის მსოფლშეგრძნების ფორმირება არსებითად

რენესანსის ეპოქაში მოხდა. ინარჩუნებს თუ არა დღეისათვის რენესანსული ფენომენი თავის ადრინდელ მიმზიდველობას? იქნება თუ არა მომავალ ეპოქებშიც რენესანსული იდეალი ისეთივე ამაღლებული, როგორაც მას დღეს მივიჩნევთ? ამ კითხვაზე ცალსახა დადებითი პასუხის გაცემა დღესდღეობით არაღადავებელი იქნება. ამას ადასტურებს ევროპული რენესანსის ფენომენსა და კაცობრიობის ცივილიზაციის პროცესზე მისი გავლენის შედეგებზე უკანასკნელი ათწლეულების სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოკვეთილი ტენდენცია (იხ. 338).

რენესანსული მსოფლშეგრძნების ძირითადმა ტენდენციამ – პიროვნების ავტონომიის დამკვიდრებამ, აქცენტის გადატანამ ინდივიდუალზე და ინდივიდუალურზე – თანდათანობით შეასუსტა გარემომცველ სამყაროსთან ადამიანის ორგანული კავშირის შეგრძნება. ანალიტიკური აზროვნების პრიმატმა, რომელიც რენესანსმა დაამკვიდრა, პრინციპულად გადააფასა ანტიკური და შუასაუკუნეების ეპოქების სტრუქტურა: მითოსი შეავიწროვა ლოგოსმა, გრძნობა და ინტუიცია – გონებამ და რაციონალიზმმა, ღმერთების სამყარო – მიზეზ-შედეგობრივი კანონის პრინციპმა (505, გვ. 67–68). რენესანსულმა რაციონალიზმმა მიზნად დაისახა მოეცვა, შეესწავლა და აეთვისებინა ყველაფარი, რაც უპირისპირდებოდა მას სხვა კულტურის, გარემოს თუ ადამიანური ბუნების სახით (550).

აქედან გამომდინარე ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ახალი დროის ანუ რენესანსის და შემდგომი ეპოქების ადამიანმა გადააჭარბა საკუთარი სუბიექტივიზმის სიღრმის შეფასებაში და თავისი თავი ღმერთის ადგილას დააყენა, რითაც საკუთარი დასამარება მოამზადა (503, გვ. 83). ზღვარი, რომელსაც მიაღწია თანამედროვე ცივილიზაციამ, იმდენად მკაფიოდ წარმოჩინდა თავისი უარყოფითი პოზიციიდან, რომ ონტოლოგიურ ეთიკას უკვე ეჭვი შეაქვს ადამიანის არსებობის აუცილებლობის ჭეშმარიტებაში. გამოთქმულია შიში, რომ ადამიანი, როგორც ცოცხალი არსების სახეობა, არ გამოდგა, ცუდი გამოვიდა (513, გვ. 33). რენესანსის ეპოქაში ორ ძირითად ეტაპს გამოჰყოფენ. პირველს (XIII–XIV საუკუნეები) “ჭეშმარიტი რენესანსის” სახელით ნათლავენ, შემდგომ ეპოქას “დაცემის ხანად” მიიჩნევენ. ეპოქათა გამმიჯნავ ძირითად მოვლენად თვლიან მანქანურ ტექნიკაზე ორიენტირებას, რაც ყველაზე მეტად ეწინააღმდეგება

რენესანსულ სულს და რაც შემდეგ თანდათანობით საზოგადოების ტოტალურ მექანიზაციაში გადაიზარდა (334, გვ. 174, 182). მეცნიერება და ტექნიკა გადაიქცნენ ახალ კერპებად, რომლებიც ემსახურებიან მოგების, შემოსავლისა და წარმატების ახალ ღვთაებას (507, გვ. 188). კაცობრიობის ამ გზით სვლამ მოიტანა ტექნიკის გასახელმწიფოებრიობა, მისი მმართველობასთან გადაჯაჭვა და მათი ადამიანთა თავზე შემმუსვრელ ლოდად ჩამოკიდება (507, გვ. 188). მოგებისაკენ გამიზნული ყოველგვარი ქმედება მეცნიერებისა მიმართულია ბუნების წინააღმდეგ. თანამედროვე ადამიანსა და ბუნებას შორის დაპირისპირებამ იმ დონემდე მიაღწია, რომ ფილოსოფიურ დისკუსიებში საკითხი ამგვარადაც დაისმის: ხომ არ იქნებოდა ბუნება ადამიანის გარეშე უკეთესი (549, გვ. 329–338). ზოგიერთი მეცნიერი თვლის, რომ რენესანსული ტენდენცია მეცნიერების განვითარებისა იქამდე მივიდა, რომ ჭეშმარიტების სახელით გზა გაეხსნა ყოველგვარ სიგიჟეს, რითაც მოახლოვდა ადამიანურობის და თვით ადამიანის აღსასრული (523, გვ. 37–42). აუცილებელია იმის აღნიშვნაც, რომ თვითონ რენესანსული აზროვნების არსი პრინციპულად ეწინააღმდეგება ამგვარ ტენდენციას. უფრო მეტიც, თვით რენესანსის ეპოქის ფილოსოფოსებთან და მოღვაწეებთან ძალიან ადრე, დანტე ალიგიერიდან დაწყებული, წარმოჩნდა ადამიანური ბუნების შენარჩუნების და დაცვის აუცილებლობის მოტივები (338, გვ. 91).

ამგვარად, ზოგიერთი მეცნიერის თვალსაზრისით, ევროპული ცივილიზაცია ჩიხში შევიდა: მეცნიერულმა მსოფლმხედველობამ თითქოსდა განზრახ მოშალა სიმბოლური კავშირი სამყაროსეულ მაკროკოსმოსსა და ინდივიდუუმის მიკროკოსმოსს შორის. ადამიანის რელიგიურ-სიმბოლური ბუნების ამგვარი შევიწროება კი უმტკივნეულოდ არ ჩაივლის (591, გვ. 18–19). სხვა მკვლევართა დაკვირვებით, კაცობრიობის განვითარებულ ნაწილშიც უკვე გარკვევით ჩანს მიდრეკილება იქითკენ, რომ განახლდეს კავშირი ირაციონალურ სამყაროსთან (ასტროლოგია, პარაფსიქოლოგია), ისევე იქნას მოპოვებული საყრდენი რომელიმე რელიგიაში და მეუდროება ოდითგანვე დამკვიდრებულ ტრადიციაში. ადამიანის სჭირდება რელიგიური თანადგომა. მისთვის აუცილებელია იცოდეს, რომ მისი პიროვნებით ვინმე დაინტერესებულია. ადამიანისათვის აუცილებელია, რომ ვინმე ეუბნებოდეს: მე მესმის შენი; შენ უკეთ იქნები

(586, გვ. 21). ზოგი მეცნიერი იმედოვნებს შუასაუკუნეების თეოლოგიის ორიენტირების აღდგენით და მოგვიწოდებს, რომ დროა ვიფიქროთ ადამიანზე მის თეოლოგიურ ასპექტში, რომელსაც იგი ყოველთვის განეკუთვნებოდა (551, გვ. 151).

ასე რომ, კაცობრიობის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე უკვე დაწყებულია გადაფასება იმ წელიწადისა ევროპული ცივილიზაციის პროცესში, რომელიც რენესანსულმა ფენომენმა მოიტანა. ხვალისდელი ინტერესი და სწრაფვა, როგორც ჩანს, პირველ ეტაპზე ისევ შუასაუკუნეების, მისი თეოლოგიური და ირაციონალური აზროვნებისაკენ იბრუნებს პირს. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ ახალი ტენდენცია, რომელიც თანამედროვე ეპოქის მსოფლმხედველობაში ისახება, კაცობრიობის კულტურულ მემკვიდრეობაში უპირატესად იმ ელემენტებს მიაპყრობს ყურადღებას, რომელიც შუასაუკუნეობრივ ფენომენს ემსგავსება.

ეპოქის მსოფლშეგრძნების ამ ახლებური ტენდენციის დონეზე *ვეფხისტყაოსანშიც* ის პასაჟები და პოემის იმგვარი ინტერპრეტირებაა უფრო მიმზიდველი, რომელიც უფრო მეტ კონტაქტს შუასაუკუნეობრივთან, მისტიკურ-ირაციონალურთან წარმოაჩენს. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ *ვეფხისტყაოსნის* ისტორიულ-ფილოლოგიური ინტერპრეტირებისას, კაცობრიობის ცივილიზაციის პროცესში რუსთველის ადგილის დადგენისას მივჩქმალთ პოემის აშკარა მიმართება რენესანსული აზროვნების ფენომენთან. ეს იქნება ტოლფასი ევროპული ქრისტიანული აზროვნების განვითარებაში რუსთველის ადგილის უარყოფისა. მეორე მხრივ, ჩემი მტკიცებით, რუსთველი ევროპული ცივილიზაციის პროცესში შუასაუკუნეებიდან რენესანსულ აზროვნებაზე გარდამავალ ხანას უკავშირდება. ამდენად, მისი შემოქმედება ევროპული რენესანსის გარიჟრაჟის მოვლენაა. ამ გარემოებას ორგვარი გააზრება სჭირდება. პირველი ის არის, რომ ესაა რუსთველის ობიექტური ადგილი კაცობრიობის ცივილიზაციის პროცესში. ახალი ცივილიზაცია, რომელიც შესაძლებელია მომავალში მოვიდეს ევროპული ცივილიზაციის ნანგრევებზე, თვით მასთან დაპირისპირების შემთხვევაშიც კი უთუოდ რენესანსის მემკვიდრე იქნება (516, გვ. 106, 143–144). მეორე – ეს არის

რუსთველური მსოფლმხედველობითი სამყაროს მიმზიდველობა და მომხიბვლელობა თანამედროვე ეპოქის მსოფლშეგრძნების ახალი ტენდენციების პოზიციიდან. საქმე ისაა, რომ, როგორც ზემოთაც აღვნიშნავდი, ჩემი თვალსაზრისის თანახმად, *ვეფხისტყაოსანში* შუასაუკუნეობრივისა და რენესანსულის თავისებური ჰარმონიაა. მასში შუასაუკუნეების თეოლოგიური და ირაციონალური ხედვის მაღალი იდეალები დაპირისპირების გარეშე ერწყმის ინტელექტუალური ადამიანის პრივილეგიის, ადამიანური სილამაზის რეალობის იმდროისათვის ახალ ფენომენს. ეს ჰარმონია ახლებურ სიღრმეებს წარმოაჩენს თანამედროვე ეპოქის ახლადჩასახული ტენდენციის – რენესანსულის მობერებისა და შუასაუკუნეობრივისაკენ ღტოლვის ფონზე.